

NOOIT UITGEGEVEN FLUORESCERENDE POSTZEGELS 'HER'ONTDEKT.

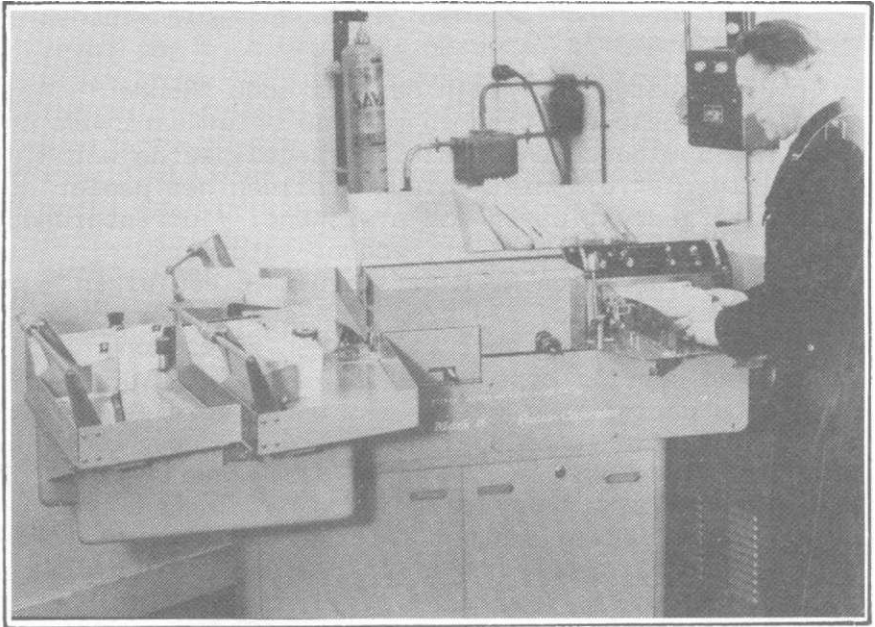
Onder deze titel hield directeur Zegelwaarden en Filatelie, de heer G.A.-Glas, een lezing tijdens het Bonds diner. Waar vertelde hij over ? Over postzegels, nooit uitgegeven, zoekgeraakt en weer teruggevonden ? Inderdaad ! In 1962 zijn ze vervaardigd, pas in 1988 waren ze (van 1 juni tot 1 september) te zien in het Nederlandse Postmuseum. Om ze goed te kunnen bekijken moest de bezoeker wél zelf een UV-lamp meenemen, zo werd erbij vermeld.

Nu denkt U misschien dat het hier om een misplaatste grap gaat, maar niets is minder waar. Door samenwerking tussen Directie Zegelwaarden en Filatelie (DZF) - in de persoon van de U wellicht bekende heer Cees Janssen -, de directeur van het Postmuseum en enkele filatelisten is inderdaad een verloren gewaande filatelistische zeldzaamheid "teruggevonden": een aantal vellen fluorescerende postzegels uit 1962, in waarden die nooit zijn uitgegeven.

Alvorens U hier meer over te vertellen is het wellicht nuttig om aan te geven waarom er eigenlijk fluorescerende postzegels zijn gemaakt. Daarna wordt ingegaan op de zegels uit 1962 en via de oplagecijfers komen we bij het uitgiftebeleid. Tenslotte kunt U lezen hoe de vellen postzegels zijn "her"-ontdekt.

- *Waarom fluorescerende zegels ?*

In 1962 werd Gouda uitgekozen als plaats voor een proef met de "opzet-stempelmachine" Mark 11 (Afb.1). Deze stempelmachine, waaraan al enkele jaren was gewerkt en nu uitgerust met een detectiesysteem op basis van luminescentie, was in staat om met behulp van UV-licht de plaats van luminescerende postzegels

Afb.1. De Mark II facer canceller, de opzet-stempelmachine op proef te Gouda, nov. 1962 - jan. 1963. (Foto PTT)

op het poststuk op te sporen en daar een stempelafdruk te plaatsen. Voor wie over deze proef, de voor- geschiedenis en de werking van de machine méér wil weten volsta ik hier met een verwijzing naar mijn uitvoerige studie in "Postmerken '86", een boek dat zeker in de Verenigingsbibliotheek aanwezig is 1). Gouda was voor die proefneming uitgekozen om verschillende redenen. Op de eerste plaats vanwege de ligging dichtbij het PTT laboratorium in Leidschendam, van waaruit de proef begeleid moest worden. Ten tweede omdat het (toenmalige) ressort Gouda niet te groot was en een vrij besloten gebied vormde; het was n.l. nodig om het gehele ressort te "verzadigen" met de bijzondere (ook duurdere) postzegels, zodat er vrijwel geen andere, gewone postzegels meer in omloop waren, wilde de stempelproef kunnen doorgaan.

- De "Gouda-zegels"

Op 27 augustus 1962 zijn de 3 bekende "Gouda - zegels" uitgegeven, tesamen met een briefkaart van 8 ct met luminescerende balk. De zegels waren wat afbeelding betreft niet "nieuw": alleen het papier waarop ze gedrukt waren was afwijkend: fluorescerend papier van Duits fabrikaat, zonder watermerk.

De zegels zijn in de IWPH-catalogus met een eigen hoofdnummer vermeld: 774 t/m 776. Twee cijferzegels type van Krimpen (4 en 8 ct) en één zegel Kon. Juliana en profil, type Hartz (12 ct).

Op gewoon papier, mét watermerk, waren deze zegels al geruime tijd in omloop: de 4 ct vanaf november '46, de 12 ct sinds oktober '54 en de 8 ct sedert april '57. Die afzonderlijke vermelding in de catalogus hebben de zegels te danken aan het feit dat het Lumogen - papier geen watermerk heeft (en daardoor zijn ze óók zonder UV-lamp te herkennen).

Immers de later (vanaf 1967) uitgegeven fosforescerende zegels (5 ct v.Krimpen en 12 waarden uit de reeks Kon.Juliana en profil) hebben slechts b-nummers 456b en 618b t/m 634b. (Ook deze zegels zijn uitgegeven i.v.m. automatische afstempeling, in 1967 begonnen te Rotterdam. Over luminescentie, fluorescentie en fosforescentie schreef R.Bakhuizen v.d.Brink in het Maandblad van mei 1987 een overzichtelijk artikel 2). U kunt daarmee Uw geheugen nog eens opfrissen).

De uitgifte van de drie bijzondere zegels kreeg veel aandacht, ook in de pers. Men sprak over "lichtgevende postzegels (Afb.2)! De belangstelling van de zijde der filatelisten was bijzonder groot en er werd al snel gespeculeerd over de "zeldzaamheid" der zegels. Op 27 augustus 1962 was het dan ook een drukte van jewelste in de Goudse postkantoren. Lange rijen voor de loketten: dit mocht men niet mislopen! Ondanks geruststellende mededelingen dat de oplage groot genoeg was en dat de postzegels overal in het land aan de verzamelaarsloketten verkrijgbaar zouden zijn 3), is de verwachting van betrekkelijke

schaarsheid toch uitgekomen. Althans voor wat de zegel van 8 ct betreft; deze is wat "moeilijker" en staat in de NVPH-catalogus goed genoteerd.

(NB: zit in Uw album inderdaad een fluorescerende postzegel op die plaats ? Ik zie nog wel eens verzamelingen waar een "gewone" postzegel (met watermerk) daarvoor in de plaats zit. Als U twijfelt, neem de zegel(s) dan eens mee naar een clubavond, waar altijd een UV-lamp aanwezig is. Dan kunt U meteen eens zien hoe prachtig geel de zegels daaronder oplichten.)

- De niet-uitgegeven zegels

Behalve de 3 genoemde postzegels zijn er in 1982 nog 6 andere waarden op fluorescerend papier vervaardigd: de 6 ct (cijferzegel) en de 15, 20, 25, 30 en 50 ct (Kon.Juliana en profil).

Het "bestaan" van deze zegels was al lang bekend: in diverse publikaties van de Studiegroep Postmechanisatie (UV Nederland) en de Studiegroep Velrandbijzonderheden zijn ze (met oplagecijfers) genoemd.

Afb.2. Niet-officiële eerste dag enveloppe Gouda 27 augustus 1962, met o.a. als tekst "lichtgevende postzegels".

De auteur, de enkele jaren geleden overleden oprichter en voorzitter van beide studiegroepen, Ing. Hein Meijer, had de zegels met eigen ogen gezien. Meijer wist bovendien te melden dat niet al deze zegels (in 1964] vernietigd waren; van alle niet uitgegeven waarden zouden er 3 vellen bewaard gebleven zijn . . . Bij mijn nasporingen in 1985 heb ik daarvan echter geen spoor meer kunnen terugvinden. Korrespondentie met het Postmuseum en met de drukker, Joh.Enschede & Zn. leverde niets op. Ook tastten we tot voor kort omtrent de reden, waarom de zegels wèl zijn aangemaakt doch nooit uitgegeven, in het duister. Het vervolg van dit verhaal geeft ons op die vraag thans een antwoord!

- De oplage-cijfers

We spraken al over de relatieve "schaarste" van de postzegel van 8 ct. Het verkochte aantal, genoemd in de catalogus, is 710.872; van de andere 2 waarden zijn er ruim 1 miljoen méér verkocht! Gelukkig zijn van al de gemaakte zegels (9 waarden) de oplagecijfers bewaard gebleven. Tevens beschikken we, dank zij de heer B.C.v.Leeuwen van het postkantoor te Gouda, over een lijst van verkochte aantallen frankeerzegels te Gouda in de maand mei 1962. Het is vrijwel zeker dat deze lijst gebruikt is voor de bepaling der oplagecijfers 4). Met behulp van dit cijfermateriaal berekende filatelist en van Krimpen-verzamelaar A.de Goede dat de oplagecijfers waarschijnlijk als volgt tot stand zijn gekomen:

- a.een hoeveelheid voor gebruik gedurende 12 maanden te Gouda,
- b.vermeerderd met 500.000 series voor filatelistische belangstelling.

	gebruik te Gouda in mei 1962	oplage
4 ct	125.000 stuks	2.050.600 stuks
8 ct	19.600	710.800
12 ct	146.000	2.424.400

Het ziet ernaar uit, dat de schatting van 500.000 series lager was dan de werkelijke verzamelaars-belangstelling! Ter vergelijking: van de minder gebruikte waarden uit zomer- en kinderzegelseries was in 1962 het verkochte aantal ongeveer 1 miljoen. Er zouden weliswaar géén (officiële) F.D.C.'s gemaakt worden (toendertijd ongeveer 100.000 per emissie), en misschien hadden niet alle verzamelaars belangstelling voor deze (uiterlijk niet nieuwe] zegels ?

We zien nu dat de totale oplage van de postzegel van 8 ct, volgens de berekening van de Goede, 2/3 bedoeld was voor verzamelaars, en slechts 1/3 voor postale doeleinden te Gouda. Nu zijn er op 27 aug. 1962 toch veel FDC's gemaakt, zij het on-officiële. Gok is er op die dag heel wat post verstuurd uit Gouda: wellicht dacht men hierop een stempelafdruk te krijgen van de Mark II. Maar deze is pas enkele maanden later, op 8 november 1962, voor het eerst gebruikt (Afb.3).

Afb.3. Brief van 8 november 1962, gefrankeerd met de fluorescerende postzegel van 4 ct en gestempeld door de Mark II - facer.

Nu het aantal van 500.000 niet voldoende bleek, was er slechts weinig "reserve": het gebruik van de zegel van 8 ct was immers te Gouda niet zo hoog.... De 2 andere waarden waren daarentegen in voldoende mate aanwezig. Daarvan zijn er (zoals het verschil tussen oplagecijfers en verkochte aantallen laat zien) nog heel wat vernietigd!

Hoewel de Goede's berekening gebaseerd was op exacte cijfers en gedragen werd door gedegen wiskundige formules rees de vraag of deze verklaring voor de oplagen inderdaad in overeenstemming was met de werkelijke gang van zaken in 1962. Daartoe werd een beroep gedaan op Cees Janssen met de vraag of er uit archiefmateriaal hiervoor een bevestiging te vinden was. Dit muisje zou een staartje krijgen....!

- *Het muisje krijgt een staartje*

Met de genoemde brief aan Cees Janssen kwam de bal aan het rollen. In door hem gelichtte dossiers bleek de informatie aanwezig die tot dan toe onbekend gebleven was. Een pikant detail is, dat die gegevens -mij - onder strikte geheimhouding tot de dag van het Bonds diner - verteld werden tijdens de officiële opening van WAALPOST '88 !

Ten eerste kon inderdaad bevestigd worden dat de berekening van Ad de Goede de juiste was: een voorraad voor één jaar, en 25.000 vel (van 200 zegels) per waarde voor de verzamelaars 5). Ten tweede is ook duidelijk geworden waarom er slechts drie van de negen waarden zijn uitgegeven. De toenmalige hoofddirecteur Posterijen, de heer L.Th. Hoolboom, die uiteindelijk het groene licht moest geven voor de uitgifte van de aangemaakte zegels, 'maakte zich bij nader inzien zorgen over de grote aanslag die de uitgifte van de gehele serie op de beurs der filatelisten zou plegen. (De gehele serie zou f 1.70 kosten; ter vergelijking: een serie Zomer- of Kinderzegels in 1962 kostte f 0.90 Na overleg met de betrokken deskundigen besloot Hoolboom dat de proef ook wel met een kleiner aantal zegels door kon gaan, met name de waarden 4, 8

en 12 ct (De 3 waarden met de hoogste verkoopcijfers op het overzicht van mei 1962). Als na verloop van tijd een te geringe verzadiging zou worden geconstateerd, dan konden altijd nog de zegels van 25 en/of 30 ct in omloop worden gebracht 6). Zover is het echter nooit gekomen.

- *Overgedragen aan het Postmuseum*

En ten derde, en dat was het belangrijkste: Cees meldde de vondst van de "verloren" vellen. Op een brief van 30 juli 1962, afkomstig van het hoofd v.d. Afdeling Controle Postwaarden (de heer Loos) aan de hoofddirecteur der Posterijen (Hoolboom), waarin de aanmaak van de zegels en briefkaarten werd bevestigd en van elk van hen een vel (van 200 stuks) werd bijgesloten, stond rechts onderaan (zie Afb.4) een notitie waar deze vellen waren opgeborgen: "Zegels opgenomen in CD-voorraad onder berusting hemp I (.nam..) van PES.Kwit.nr 147. 27-8-'62 D. "

Deze notitie, van de hand van de heer Deenik, verwees naar de kluisbewaarder van Post Exploitatie 5. Een bevestiging van de opvatting van Hein Meijer dat niet alle vellen vernietigd waren?

Cees Janssen ging op zoek tussen archief- en representatievoorraden van de hoofddirectie Post, die al in 1987 aan het Postmuseum waren overgedragen. Bij deze overdracht waren de vellen fluorescerende postzegels niet als zodanig herkend.... Maar ze zaten er wèl tussen. Het Postmuseum heeft op verzoek van DZF de betreffende vellen uit de verder nog onaangevoerde voorraad genomen en ze afzonderlijk opgeborgen. Van 1 juni tot 1 september j.l. waren ze tentoongesteld.

Helaas bleek van de vellen van 30 en 50 ct de rechter bovenzegel te ontbreken. De veronderstelling dat deze 2 postzegels in een representatiealbum terecht gekomen waren (zonder dat de bezitter wist dat het hier om speciale postzegels ging?) bleek juist. Naspeuringen hebben er inmiddels toe geleid dat de zegels alsnog gevonden zijn en ook deze zijn overgedragen aan het Postmuseum; de vellen zijn daar nu compleet.

AFDELING CONTROLE POSTWAARDEN

HAARLEM - NAUWE APPELAARSTEEG 1 - TELEFOON (02500) 1 38 40

AAN

A A N T E K E N E N

de hoofddirecteur
der P O S T E R I J E N
Kortenaerkade 12
's-G R A V E N H A G E.

Uw kenmerk --- Uw brief van --- PTT-kenmerk nr.986 Toesel 2 Datum 30 juli 1962.
Afd.

Blijven div.

BE antwoord datum, PTT-kenmerk en onderwerp vermelden

Onderwerp .

facing-proef te GOUDA

1. Ten behoeve van de op het ptkt GOUDA te nemen facing-proeven, zijn gewone frankerzegels aangemaakt gedrukt op fluorescerend papier vervaardigd in Duitsland. Dit papier is gelij van tint en bevat geen watermerk.
2. In overleg met ptdr Gd werd voor ongeveer één jaar voldoende van je hierna genoemde frzs aangemaakt : 4, 6, 8, 12, 15, 20, 25, 30 en 50 cent. Voorts werd een aantal briefkaarten links van de zegelafdruk voorzien van een 5 mm breed balkje van fluorescerende stof. Verwerking op de drukpers van door Pitney-Bowes ter beschikking gestelde fosfluorescerende inkt lukte niet.
3. Het gommen en bedrukken van het Duitse papier veroorzaakte geen moeilijkheden. De papierbaan was iets smaller dan het gebruikelijke Nederlandse papier met nulletjes-watermerk. Hierdoor zullen op sommige vellen de randcijfers geheel of gedeeltelijk ontbreken.
- 7 hebben 4. Voorts is er op gerekend, dat de filatelisten belangstelling zullen voor deze proefzegels. Mocht dit zo zijn, dan kunnen dzz direkt na uw beslissing ter zake, de kkt met filatelieloket van voorraad worden voorzien.
5. Het kantoor Gouda is inmiddels bevoorraad.
6. Van elke waarde gaat één vel à 200 zegels hierbij zomedeen 10-tal briefkaarten.

Het hoofd van de Afdeling
CONTROLE POSTWAARDEN,

*Dit in overleg met de
Hfd. Afd. Post
naar vrijdag 27/7-62
1962*

*Dit is de op te maken
lijst P. de K. (1000)
omvang 100 zegels v.
Gouda (100 v. d. s.)
omvang 100 v. d. s.
P. de K. (1000) met
omvang 100 v. d. s.
omvang 100 v. d. s.
omvang 100 v. d. s.
omvang 100 v. d. s.
omvang 100 v. d. s.
omvang 100 v. d. s.*

*Geest (Kegels op papier)
1962
Donnerd. 5 Feb. 62
1961. Nummer 147
:- 24-0-62 B.*

Afb.4. Brief van Hfd.Afd.Controle Postwaarden aan Hoofddirecteur Post, met de notitie (rechts onderaan) waar de vellen postzegels zijn opgeborgen.

Behalve de genoemde vellen van 6, 15, 20, 25, 30 en 50 ct beschikt het Postmuseum ook over ongeperforeerde dubbelvellen (modelvellen) van de 4, 8 en 12 ct, alsmede van de 15 en 50 ct. De directie van het museum hoopt dat ook de andere modelvellen nog eens boven water komen

Als Hein Meijer helemaal gelijk had, dan zijn er nog ergens 2 vellen van al de niet uitgegeven fluorescerende postzegels aanwezig Wellicht zal ook hier de tijd het leren.

Jos M.A.G.Stroom,
Laan van Meerdervoort 156
2517 BG 's-Gravenhage

- *Noten*

- 1) De proefnemingen met de Mark II opzetstempelmaschine, in Postmerken '86, een bundel filatelistische studies, uitgegeven t.g.v. het 40-jarig bestaan van de Ned. Vereniging van Poststukken- en Poststempelverzamelaars; onder redactie van C.Stapel, Assen 1986.
- 2) Luminescerende zegels: een doel op zich? in: Ned. Maandblad v. Philatelie, mei 1987, pag. 334-337.
- 3) o.a. in het Ned. Maandblad v. Philatelie, sept. 62, pag. 368 en 379.
- 4) zie noot 1, pag.222
- 5) Brief van Hfd.Afd.Controle Postwaarden (Loos) aan Hfd.Centrale Afd.Posterijen Exploitatie, d.d. 22 mei 1962.
- 6) Nota d.d. 3/8/62 van Hfd.Afd.PE van Hoofddirecteur Posterijen.